

Knyga apie patarles visiems

Tautosakos vadovėlius įprasta rašyti. Tačiau recenzuojamasis leidinys „Patarlės: Vadovėlis“¹ išsiskiria iš jų gausos. Pirmiausia – neįprastu savo objektu, kurį sudaro ne visa tautosaka, netgi ne kuri nors jos rūšis, o tik vienas atskiras žanras. Toliau kelia nuostabą ir kitas dalykas – viršelyje nusakyta vadovėlio paskirtis: „studentams, visiems skaitytojams ir tyrėjams“. Gyvuoja nuomonė, kad skirtingais šriftais mirgantis rimtas mokslinis tekstas, prikimštas skaičių, pavardžių, įvairiausių nuorodų ir išnašų, nebūtinai turi būti įkandamas nespecialistams: pastarieji teskaito populiarias knygeles. O antra vertus, kuo gi populiarios knygelės galėtų būti naudingos mokslininkams? Taigi ar įmanoma šiuos du dalykus suderinti viename leidinyje? Ar ne per daug ambicingą tikslą užsibrėžė „Greenwood Press“ leidykla (JAV), pradėjusi leisti atskirų tautosakos žanrų vadovėlių seriją „Greenwood Folklore Handbooks“? Ją pristatydamą leidykla nurodo, kad visi vadovėliai bus rašomi pagal tą patį planą, kurį sudaro šešios būtinos struktūrinės dalys: 1) definicijos ir klasifikacija; 2) pavyzdžiai ir tekstai; 3) tyrimo apžvalga ir metodai; 4) ryšiai su literatūra ir šiuolaikine kultūra; 5) bibliografija; 6) terminų ir sąvokų žodynelis.

Antroji leidyklos iškelta sąlyga: serijinio vadovėlio autorius turi būti aukščiausios kvalifikacijos tarptautinio lygio mokslininkas (*leading expert*). Tai lyg ir kokybės

¹ Wolfgang Mieder. *Proverbs: A Handbook, (Greenwood Folklore Handbooks)*, Westport, Connecticut, London: Greenwood Press, 2004. – 305 p.

garantas tiek pirmosioms kregždėms², tiek būsimiems leidiniams.

Vadovėlį apie patarles parašė Vermonto universiteto (JAV) profesorius Wolfgangas Miederis, be jokios abejonės, laikytinas pasaulinio masto lyderiu šiuolaikinėje paremiologijoje. Ilgą jo darbų sąrašą sudaro daugiau kaip šimtas mokslinių straipsnių ir studijų, arti trisdešimties knygų – monografijų, straipsnių rinkinių, vadovėlių, taip pat įspūdingos apimties veikalai „Pasaulio patarlių enciklopedija“³ ir „Amerikos patarlių žodynas“⁴. Šio mokslininko rūpesčiu 1984 m. buvo įkurtas daugelio šalių paremiologus vienijantis metraštinis „Proverbium“, kurį jis sėkmingai redaguoja ir leidžia daugiau kaip du dešimtmečius (iki 2007 m. išėjo 23 tomai). Dar vienas labai svarbus W. Miederio veiklos baras – tai kruopščiai registruojama paremiografinių ir paremiologinių darbų bibliografija, jo nuosekliai skelbiama metraštyje „Proverbium“, o vėliau leidžiama ir atskiromis knygomis⁵. Kad geriau suvoktume šio darbo mastą, tebus leista paminėti keletą skaičių. Kasmet pasaulyje pasirodo apie 200 patarlių rinkinių, papildydami didžiulį kiekį (per 20 tūkstančių)

² 2004 m. vasarą kartu su recenzuojamu leidiniu pasirodė šios serijos vadovėlis apie pasakas: D. L. Ashliman. *Folk and Fairy Tales: A Handbook*, Westport, Connecticut, London.

³ Wolfgang Mieder. *Encyclopedia of World Proverbs*, N. J., Englewood Cliffs, 1986.

⁴ W. Mieder, S. A. Kingsbury, K. B. Harder. *A Dictionary of American Proverbs*, New York, 1992.

⁵ W. Mieder. *International Proverb Scholarship: An Annotated Bibliography*, vols. 1–4, New York, 1982–2001.

jau anksčiau išleistų. Paremiologijos bibliografija savo ruožtu kasmet padidėja maždaug 400 naujų pozicijų įvairiomis kalbomis (moksliniai straipsniai, disertacijos, knygos). Žmogus, pajėgiantis aprėpti ir suvaldyti šį veržlų informacijos srautą, kaip niekas kitas turi suvokti paremiologijos raidos tendencijas ir numatyti jos ateities perspektyvas. Todėl, kai pratarėje W. Miederis vadovėlio rašymą pavadina bauginančiu uždaviniu, iš pradžių tai atrodo tik bereikalingas kuklinimasis. Bet toliau autorius trumpai pristato savo pirmtakus, į kuriuos žada lygiuotis. Pirmasis iš jų – anglikonų teologas (Dublino archivyvskupas) ir filologas Richardas Chenovixas Trenchas (1807–1886), XIX a. viduryje parašęs nedidelės apimties, bet svarbų veikalą „Apie patarlių pamokas“⁶, kuriame apžvelgė patarlių kilmę ir prigimtį, semantiką, poetiką, paplitimą anglakalbėse šalyse. Jo knyga susilaukė didelio dėmesio: autoriui gyvam esant išėjo septyni leidimai ir dar keletas po jo mirties; 2003 m. Vermonte ją dar kartą išleido W. Miederis metraščio „Proverbium“ priedų serijoje (*Supplement Series of Proverbium*, No. 13). Praslinkus 50-čiai metų po R. Ch. Trencho knygos pasirodymo Fredericas Edwardas Hulme'as (1841–1909) parašė traktatą „Patarlių išmintis“⁷, tapusį kokybiškai nauju žingsniu paremiologijoje ir teisėtai įsitvirtinusi šalia R. Ch. Trencho tyrinėjimo. Pagaliau 1931 m. iškiliausiu XX a. paremiologu tituluojamas Archeris Tayloras (JAV) išleido kapitalinį veikalą „Patarlė“ (*The Proverb*). Skirtingai nuo ką tik aptartų darbų, skirtų plačiajam skaitytojui, A. Tayloras orientavosi į mokslininkų bendruomenę. Tai rodo ir jo pasirinktas lyginamasis metodas, ir patarlių pavyzdžiai iš daugelio kalbų, ir iškeltų problemų kiekis bei jų nagrinėjimo išsamumas. Klasikiniu pripažintame veikale A. Tayloras tyrė ir nuodugniai

⁶ R. Ch. Trench. *On the Lessons in Proverbs*, London, 1853.

⁷ F. E. Hulme. *Proverbs Lore: Being a Historical Study of the Similarities, Contrasts, Topics, Meanings and Other Facets of Proverbs, Truisms and Pithy Sayings, as Expressed by the Peoples of Many Lands and Times*, London, 1902.

aprašė patarlių žanro ribas, metaforiškumą, stilistiką, tipus, variavimą, patarles kituose tautosakos žanruose ir literatūroje, klasikinės ir biblijinės kilmės patarles, skolinamų patarlių vertimus, prietarų ir tikėjimų atspindžius patarlėse, medicininės, teisinės ir kalendorinės patarles, priežodžius, tradicinius palyginimus, velerizmus ir kt.

Nuo visų trijų „etapinių“ paremiologijos veikalų jau yra praėję atitinkamai 150, 100 ir 75 metai. Pats laikas, kaip sako W. Miederis, „atšviežinti“ požiūrį į patarles, pristatyti naujus tyrimo metodus ir teorinius atradimus per pastaruosius septynis dešimtmečius. Matyti, jog autorius labai rimtai žiūri į jam iškeltą uždavinį ir suvokia tekusią atsakomybę. Jis iš anksto numato ir vadovėlio pobūdį, pabrėždamas, kad bandys užimti vietą tarp R. Ch. Trencho ir F. E. Hulmo iš vienos pusės ir A. Tayloro – iš kitos, t. y. orientuosiu ne tik į mokslininkus, bet į visus prasilavinusius skaitytojus (*educated general reader*). Kadangi vadovėlis rašomas JAV leidyklos užsakymu ir leidžiamas specialioje serijoje, visiškai suprantama, kad pirmiausia jis skiriamas Jungtinėms Amerikos Valstijoms ir kitoms anglakalbėms šalims. W. Miederis iškart prisipažįsta daugumą patarlių pavyzdžių parinkęs iš anglų-amerikiečių patarlių korpuso, bet čia pat nuramina skaitytoją, kad visas tiesas galima perkelti į kitas kalbas ir kultūras. Mat per ilgus vartojimo tūkstantmečius pasaulio patarlių išmintis yra tokia išgryninta, „išdistiliuota“, jog įvairių tautų patarlės iš tikrųjų turi daugiau bendrų, jas siejančių, bruožų negu skirtumų. Šį teiginį autorius taikliai iliustruoja amerikiečių patarle *Žmogaus prigintis visame pasaulyje ta pati*. Kontrargumentą sunku būtų rasti.

Retais atvejais, kai prireikia cituoti kitų tautų patarles, jos pateikiamos be autentiško teksto, t. y. tik išverčiamos į anglų kalbą (plg. porą rusų patarlių iš p. 97–98: *Better be born happy than pretty* 'Geriau gimk laimingas negu gražus', *Don't have 100 rubles, have 100 friends* 'Neturėk 100 rublių, turėk 100 draugų'). Tai nuolaida, kurią reikia daryti, kad knyga būtų suprantama ir patraukli kuo

gausesnei auditorijai. Antra vertus, mokslininkai juos sudominusį pavyzdį nesunkiai susiras originalo kalba pasinaudodami ir vadovėlyje nurodomais interneto adresais.

Pirmajame vadovėlio skyriuje „Apibrėžimas ir klasifikacija“ autorius labai glausčiai pateikia svarbiausias žinias apie patarlių kaip žanro esmę. Pradėdamas nuo apibrėžimo bandymų, t. y. nuo Aristotelio, ir trumpai stabtelėdamas prie keletu mokslininkų iš daugybės, kurie plūkėsi su šia problema, W. Miederis įtikinamai aiškina, kodėl nepavyko ir tikriausiai nepavyks sukurti trumpo, tikslaus ir visiems priimtino patarlės apibrėžimo, kokius turi kiti tautosakos žanrai. Netgi pačios komplikuočiausios struktūralistų siūlomos definicijos (asmuo, neturintis specialių simbolinės logikos žinių, nė nepajėgs jų suprasti), deja, neaprepia visų patarlių. W. Miederio nuomone, didžiausias kliuvinys gvildenant šią mįslingą problemą yra kiekvienam patarlės apibrėžimui būtina tradiciškumo sąvoka, apimanti ir patarlės amžių, ir jos paplitimą. Kiek laiko turi gyvuoti posakis, kad būtų galima jį laikyti patarle? Intuityviai jaučiame, jog savaitės tikrai per mažai, o metų galbūt užtektų. Bet kaip yra šiais moderniais laikais, kai informacija internetu ir mobiliųjų telefonų SMS žinutėmis sklinda žaibiškai? Stephenas D. Winickas 2003 m. paskelbtoje esė⁸ apie patarlių žanro definicijos novatoriškumą pareiškė, kad naujosios patarlės tampa patarlėmis tuo momentu, kai yra sukuriamos. Sakykim, sakinytis *Where there are stars, there are scandals* (‘Kur žvaigždės, ten skandalai’), savo struktūra visiškai atitinkantis populiarių patarlių modelį „Kur x, ten (ir) y“, kvalifikuotinas kaip patarlė jau pirmojo pavartojimo metu. W. Miederis griežtai atmeta šį S. D. Winicko teiginį ir įsitraukia į polemiką, užimdamas, kaip pats sakosi, folkloristo ir paremiologo poziciją.

⁸ Stephen D. Winick. Intertextuality and Innovation in a Definition of the Proverb Genre, in: *Cognition, Comprehension, and Communication: A Decade of North American Proverb Studies (1990–2000)*, edited by Wolfgang Mieder, Baltmannsweiler, 2003, p. 571–601.

Nuo apibrėžimo sklandžiai pereinama prie proverbialumo (angl. *proverbiality*), arba patarliškumo, sąvokos, kuri yra viena centrinių šiuolaikinėje paremiologijoje: tai visuma patarlių žanrui būdingų ypatybių ir požymių (tradiciskumas, vartojimas, struktūriniai modeliai, poetika ir pan.), paprasčiau tariant, tai, kas patarlę daro patarle. Pristatomos artimos patarlei formos – priežodžiai (tarp jų tradiciniai palyginimai ir hiperbolizuoti posakiai), binarinės formulės, velerizmai. Toliau autorius tiesiog meistriškai veda skaitytoją per klaidžius patarlių sisteminimo ir klasifikavimo brūzgynus. Nesileisdamas į istoriją, įvairius nesėkmingus bandymus, jis iškart supažindina su „netobulu, bet geriausiu šiaandien turimu sprendimu“ – tarptautine patarlių tipų klasifikacija ir kompiuteriniu tarptautiniu patarlių sąvadu. Projekto sumanytojas ir kūrėjas yra suomių paremiologas Mattis Kuusis (1914–1998); po jo mirties šį darbą tęsia dukra Outi Lauhakangas. Labai sudėtingą sistemą, pagrįstą žmogaus mąstymo archetipais ir universalijomis, W. Miederis vaizdžiai išdėsto vos per du puslapius, pasitelkdamas vieną kitą schemą ir patarlių pavyzdžius. Skyrius baigiamas anglų-amerikiečių patarlių rinkinių ir specialių rinkinių apžvalgomis. Pastarųjų įvairovė didžiulė. Viena jų kryptis – regioniniai rinkiniai, kita – pagal patarlių temas, tokias kaip meilė, moterys, jūra, augalai, gyvūnai, medicina (netgi atskirai ŽIV / AIDS), papročiai ir teisė, liaudies kalendorius. Specialiesiems priskiriami ir antipatarlių rinkiniai, kurių net du yra išleidęs pats autorius. Iš pirmo žvilgsnio atrodo paradoksalu, kad pirmasis skyrius, bene svarbiausias turinio atžvilgiu, yra pats trumpiausias – tik 30 puslapių (apie 10% viso teksto). Teorinė medžiaga suspausta iki minimumo, pateikta labai apmąstyta ir nuosekliai, parašyta sklandžia, vaizdinga kalba. Tie, kurie skaitys jį nuo pradžios iki galo kaip rišlų tekstą, darys tai su neslūgstančiu dėmesiu. O tie, kurie ieškos informacijos kokiu nors konkrečiu klausimu (tarkim, studentai), lengvai ją susiras vadovaudamiesi devynių poskyrių pavadinimais (jie išvardyti ir turinyje) bei pasinaudodami

skirtingų šriftų ir maketavimo teikiamomis galimybėmis.

Originaliai sumanytas antrasis skyrius „Pavyzdžiai ir tekstai“. Jį sudaro dvylika poskyrių, iš kurių pirmieji šeši yra intriguojančios apybraižos apie atskiras patarles. W. Miederis vykusiai pasinaudojo anksčiau rašytais ir ne kartą publikuotais savo moksliniais straipsniais. Į vadovėlį jie pateko gerokai patrumpinti, be išnašų ir bibliografinių nuorodų, kai kurių ne tokių reikšmingų detalių, tačiau tiksliai išlaikydami buvusius pavadinimus. Pagal juos smalsesnis ar pilnesnės informacijos ieškantis skaitytojas galės lengvai rasti „tikruosius šaltinius“ bibliografijos sąrašė. Pirmojoje apybraižoje pasakojama apie vienos iš seniausių tarptautinių patarlių *Big fish eat little fish* (‘Didelė žuvis ryja mažą žuvis’; artimiausias lietuviškas atitikmuo būtų *Žmogus žmogų kaip žuvis žuvis ryja*) kilmę, pirmąjį rašytinį paminėjimą Heziodo raštuose, ilgą raidos istoriją, kai iš senovės graikų ji pateko į lotynų, paskui viduramžių lotynų, o iš šios – į visas didžiąsias Europos kalbas. Kas lėmė, kad posakis išlaikė stubinamą trijų tūkstantmečių laiko išbandymą? Patarlė pagrįsta išvalgiu pastebėjimu apie žmogaus prigimtį. Deja, žmonija taip ir netapo humaniškesnė, tik šiandien plėšrumas bei godumas įgijo naujų rafinuotų formų. W. Miederis daro pesimistinę išvadą, kad šiai metaforai nelemta niekad pasenti.

Kitose apybraižose pasakojama apie patarles: *First come, first served* (‘Kas pirmas atvyks, pirmas bus aptarnautas’, liet. atitikmuo *Kas pirmesnis, tas geresnis*), *The apple doesn't fall far from the tree* (‘Obuolys nuo obels netoli krinta’), *The only good indian is a dead indian* (‘Geras indėnas yra tik negyvas indėnas’), *Good fences make good neighbors* (‘Geros tvoros – geri kaimynai’), *A picture is worth a thousand words* (‘Paveikslas yra vertas tūkstančio žodžių’). Autorius siekia jas įvairiškai aprašyti, bet pati medžiaga diktuoja, į ką jam reikia sutelkti didžiausią dėmesį. Vienos patarlės įdomiausia yra istorinė raida, kitos – semantika, vaizdo raiškos įvairovė, dar kitos – funkcionavimas ir variantų gausa. Todėl, nors ir

parašytos pagal panašų planą, šios apybraižos yra visiškai nepanašios savo turiniu. W. Miederis, su kiekviena iš jų pažėdamas įspūdingų faktų ir netikėtų detalių, atverčia prieš skaitytoją vis naują be galo įdomaus paremiųjų mokslo puslapį. Kiti šio skyriaus poskyriai, parašyti specialiai vadovėliui, yra savotiška mažytė pasaulio patarlių „antologija“. Autorius sakosi ilgai laužęs galvą, kaip ir ką atrinkti iš pasaulio patarlių lobyne. Medžiagos gausybė, o vieta jai perteikti vadovėlyje ribota. Galiausiai nusprendė pristatyti dvylikos tautų patarles – afrikiečių, arabų, kinų, prancūzų, vokiečių, indų, airių, italų, japonų, rusų, ispanų ir žydų (jidš). Šios tautos pasirinktos dėl paprasčiausios priežasties: jų atstovai sudaro didžiausias JAV imigrantų grupes. Skaitytojas ras po 35 populiarias išvardytų tautų patarles, abėcėlės tvarka sugrupuotas pagal atraminį žodį. Tautos taip pat grupuojamos abėcėliškai, tokiu būdu pabrėžiant visišką jų lygiateisiškumą duotoje situacijoje. Poskyryje „Autentiškos amerikiečių patarlės“ apžvelgiami ne imigrantų atsinešti, o pačiose JAV gimę posakiai, tokie kaip:

Another day, another dollar ‘Kita diena, kitas doleris’

Diamonds are girl's best friends ‘Deimantai – geriausi merginų draugai’

Facts don't lie ‘Faktai nemeluoja’

The grass is always greener on the other side of the fence ‘Kitapus tvoros žolė visada žalesnė’

Life begins at forty ‘Gyvenimas prasideda keturiasdešimties’

Money doesn't grow on trees ‘Pinigai ant medžių neauga’

Detaliau, atskiruose poskyriuose, dar aptariamos regioninės bei etninės amerikiečių patarlės. Ypač įdomios ir unikalios pastarosios, sukurtos senųjų Amerikos čiabuvių. Jų yra labai mažai – tik apie 200 patarlių ir priežodžių. Keista, kad indėnų gentyse patarlių tradiciją vos vos galima susekti, kai tuo tarpu pasaulyje patarlės tiesiog klesti visose tautose ir visose kultūrose. Tai tikra mįslė, kurią sutelktomis pajėgomis mėgina įminti antropologai, folkloristai, lingvistai. Priežastčių,

žinoma, yra ne viena. Ilgą laiką buvo manoma, kad lemiamas veiksnys – indėnų kalbų konkretumas, mažas „metaforiškumas“. Bet pastaruoju metu, geriau ištyrus pačias kalbas ir sukaupus naujų duomenų, jau linkstama tuo abejoti. Reikšmės turėjo ir rašto nebuvimas. W. Miederis 1988 m. kreipėsi per šalies spaudą į plačiąją visuomenę, ragindamas rinkti indėnų autochtonų patarles, žadėjo už tai net piniginių prizą. Ir ką gi – nesulaukė jokio (!) atsakymo. Tokia liūdna padėtis, konstatuoja autorius, kad per pastaruosius dešimtmečius ši apgailėtina menka patarlių grupė nepasipildė nė vienu užrašytu tekstu.

Mokslinius tyrimo metodus, šiuolaikinių patarlių mokslą ir jo perspektyvą nušviečia trečiasis vadovėlio skyrius, glaustumu ir informacijos pateikimu labai panašus į pirmąjį. Dar kartą akcentavęs, kas yra paremiografija (= patarlių rinkimas, sisteminimas, rinkinių rengimas) ir paremiologija (= patarlių tyrimas), autorius šias dvi pagrindines patarlių mokslo šakas vaizdžiai sulygina su dviem tos pačios monetos pusėmis – neįmanoma jų visiškai išskirti, o pagaliau ir neverta to daryti, nes tik sumanus jų derinimas leis pasiekti įtikinamą rezultatą. XX a. paremiografijos būklė ir jos raidos ateityje prognozės sudėtos į vieną trumpą pusketvirto puslapio poskyrį, todėl sunku be jaudulio skaityti eilutes apie Lietuvoje rengiamą penkiamą „Lietuvių patarlių ir priežodžių“ sąvadą ir jo iniciatorių bei vadovą, neseniai mirusį profesorių Kazį Grigą. Vertindamas šį darbą, W. Miederis negaili pagyrimo žodžių ir sako, kad jį užbaigę lietuviai teisėtai galės didžiuotis prašmatniu (*superb*) nacionalinių patarlių rinkiniu. Tuo labiau kad iš keliasdešimties Europoje gyvenančių tautų panašius mokslinius sąvodus yra išleidę tik vokiečiai, lenkai ir estai. Bet apskritai Europoje patarlės, palyginti su Afrikos ir Azijos šalimis, yra neblogai surinktos ir publikuojamos. O ką šiandien žinome apie Afrikos patarles? – retoriškai klausia W. Miederis; koks jų amžius? kurios iš jų atneštos misionierių ir vėliau prigijusios, o kurios sukurtos vietos gyventojų? Tik atsakius į šiuos klausimus, bus galima išspręsti dar M. Kuusio iškeltą hipotezę apie trijų

kontinentų senųjų gyventojų bendrą paremiųjų paveldą. Taigi svarbiausias uždavinys, išskylantis paremiografams, yra kuo daugiau smulkių lingvistinių grupių patarlių įvesti į apyvartą, kad jos būtų prieinamos Vakarų mokslininkams. Labai pageidaujami afrikiečių, arabų, indų, azijiečių patarlių dvikalbiai ar keliakalbiai lyginamieji rinkiniai. Šiam darbui būtina pasitelkti naujausias kompiuterines technologijas, paspartinančias tokių rinkinių rengimą ir leidžiančias sudaryti prie jų mokslinį rodyklių aparatą (šaltiniai, dažnumas, geografinis paplitimas, pateikėjai ir t. t.). Kitas paremiografų artimos ateities darbo etapas – pasinaudojant nauja medžiaga toliau plėsti tarptautinį patarlių tipų sąvadą.

Antrosios patarlių mokslo šakos – paremiologijos – pagrindinės kryptys ir naujausi tyrinėjimai apžvelgiami dvylikoje poskyrių: patarlių semantika, poetika, semiotiniai tyrimai, funkcionavimas ir socialiniai kontekstai, stereotipai ir pasaulėvaizdis, patarlės psichologijoje ir psichiatrijoje, ryšiai su kitais tautosakos žanrais ir grožine literatūra ir kt. Kiek plačiau pristatoma empirinė kryptis, susijusi su patarlių minimumo programų kūrimu. Jų pradininkas yra Grigorijus Permiakovas, sudaręs 300 tekstų apimančių dažniausiai vartojamų rusų patarlių sąrašą, „būtiną žinoti užsieniečiams, kad galėtų efektyviai komunicuoti rusų kalba“. Panašius paremiologinius minimumus jau yra parengę vokiečiai, vengrai, čekai, kroatai. Amerikiečių patarlių minimumą rengia pats Wolfgangas Miederis su Anna Tóthné Litovkina; vadovėlyje skaitytojams pateikiama susipažinti jo dalis – 75 dažniausiai vartojamos amerikiečių patarlės. Taip pat detalčiau aptariami patarlių ryšių su populiariąja kultūra tyrimai (patarlės reklamoje, antipatrlės), ikonografija.

Ketvirtas skyrius, „Kontekstai“, sudarytas tokiu pat principu kaip ir antrasis, yra pats didžiausias (96 p., 12 poskyrių) gal todėl, kad patarlių interpretacija individualioje kūryboje ypač mėgstama W. Miederio tema, kuria jis yra paskelbęs nemažai straipsnių ir studijų. Pagal juos (vėlgi nekeičiant pavadinimų) šiam vadovėliui parengtos šešios apybraižos. Patarlės visais laikais buvo ir tebėra

labai svarbios rašytojams ir politikams kaip nenuginčijamo argumentavimo ir emocinio įtaigumo, kalbos stilistikos priemonė. Šią W. Miederio nuostatą galima laikyti bendra visoms apybraižoms. Įdomiai ji atsiskleidžia pasakojime apie XVIII a. gyvenusio lordo Chesterfieldo išpuolius prieš patarlių išmintį. Kaip švietimo epochos atstovas, jis nepalančiau žiūrėjo į liaudies kūrybą, teoriškai neigė bet kokią patarlių vertę ir svarbą („teršiantys kalbą vulgarizmai“, „blogo auklėjimo padarinys“), tačiau, paradoksalu, savo laiškuose sūnui ir krikštasiūniui nuolat jomis remdavosi motyvuodamas moralinius ir estetinius teiginius. Kitaip elgėsi jo amžininkas, garsus amerikiečių mokslininkas ir visuomenės veikėjas Benjaminas Franklinas, patarles labai mėgęs, noriai visur vartojęs ir daugiau kaip tūkstantį jų paskelbęs savo leistame almanache. W. Miederis analizuoja, iš kokių šaltinių B. Franklinas ėmė patarles ir kitokius vaizdingus posakius, kaip meistriškai jas perkurdavo ir „paleisdavo į pasaulį“.

Patarlių interpretaciją XIX a. iliustruoja apybraižos apie Abrahamą Linkolną ir Charles'ą Dickensą. Pirmasis jų, JAV prezidentas, politinis veikėjas ir publicistas, atkakliai gynęs vergų teises ir propagavęs piliečių teisių lygybę, garsėjo trumpomis sąmojingomis kalbomis, kuriose apstu iš Biblijos atkeliavusių posakių ir įvaizdžių. W. Miederis pabrėžia, kad A. Lincolnas vargu ar buvo lankęs mokyklą daugiau negu vienerius metus, bet Bibliją jis buvo puikiai išstudijavęs ir visada taikliai ja pasiremdavo. Apybraižos apie Ch. Dickensą paantraštė „Tradiciniai posakiai – nelyginant fejerverkai“ (*Conventional Phrases Are a Sort of Fireworks*) vaizdžiai perteikia žymiojo anglų rašytojo pomėgį gausiai vartojamus liaudies posakius įvairiai perkurti, parafrazuoti, skaidyti į atskirus motyvus. Jis ypač mėgo ironiškus posakius, kurie paremiologijoje ir įsiteisino *velerizmo* terminu (pagal vieno iš Ch. Dickenso herojų Wellerio pavardę). Pagaliau, keliaudami pasakui patarles, pasiekiamo ir XX amžių. Šiam laikotarpiui atstovauti vadovėlio autorius pasirinko anglų politiką, erudito Winstono Churchillio retoriką ir vokiečių rašytojo Ber-

toldo Brechto kūrybą. Pasak W. Miederio, W. Churchillis „mobilizavo anglų kalbą ir pasiuntė ją į mūšį“ – taip įtaigiai jis paveikdavo mases, rasdavo raktą į kiekvieno paprasto žmogaus širdį. B. Brechtas patarles ir priežodžius savo kūrinuose vartojo itin laisvai – drąsiai suteikdamas jiems neįprastas alternatyvias reikšmes, brechtiškai keisdamas žodžius ir motyvus (pvz., *ėriukas tarp dviejų vilkų, užmušti vilką ėriuko kailyje*).

Patarles mėgsta ne tik prozininkai, bet ir poetai, ypač lyrinių dainų kūrėjai. W. Miederis pacituoja daugiau kaip dešimt įvairaus ilgio tokio pobūdžio tekstų (paskutinis, beje, datuojamas 2001 metais). Juose dažnai žaidžiama su patarlėmis, jos parodijuojamos, taip bandant išklibinti „amžinąsias“ jų propaguojamas tiesas ir į tradicinius liaudies posakius pažvelgti ironiškai kritišku žvilgsniu. Du paskutiniai poskyriai, aptariantys patarles karikatūrose, komikuose, reklamoje, graffiti mene ir kitur – patys nuotaikingiausi. Tekstą labai pagyvina iliustracijos, kurias autorius parinko iš savo didžiulio patarlių ikonografijos archyvo (9 tūkstančiai patarles iliustruojančių piešinių, aliejumi tapytų paveikslų, medžio drožinių, emblemų ir pan. skaidrių). Šis primygtinai leidyklos rekomenduojamas skyrius apie ryšius su šiuolaikine kultūra patarlių žanru itin dėkingas ir W. Miederiui labai pavyko. Jį perskaitę net ir didžiausi skeptikai bus įtikinti, kad patarlės niekada neišeis iš mados (*never out of season*), o moderniais laikais dar labiau klestės, lengvai ir lanksčiai pritaipdamos bet kuriame kontekste.

Porą žodžių reikėtų tarti apie netradicinę bibliografijos pateikimą. Vadovėlio pabaigoje, atskirame skyriuje, skaitytojas ras pagrindinę literatūrą apie patarles, sugrupuotą į septynis poskyrius: 1) bibliografiniai leidiniai; 2) žurnalai ir tęstiniai leidiniai; 3) knygos ir studijos apie patarles; 4) daugiakalbiai patarlių rinkiniai; 5) dvikalbiai patarlių rinkiniai; 6) anglų-amerikiečių patarlių rinkiniai; 7) regioniniai ir teminiai patarlių rinkiniai. Rinktinė specializuota bibliografija – moksliniai straipsniai kiek siauresniais klausimais – pridėdama kiekvieno skyriaus pabaigoje, pažymint šį poskyrį ir turinyje,

kad būtų galima greitai susirasti. Apskritai, kad skaitytojui būtų patogiu, galvojama kiekviename žingsnyje. Pavyzdžiui, atsivertus turinyje nurodytą p. 279, prie pozicijos „Interneto adresai“ (*Web Resources*) belieka sumirksėti akimis – jis beveik... tuščias; yra tik vienas pagrindinis ir pora papildomų adresų. Galvota ne apie popieriaus taupymą, kaip mums įprasta, o apie skaitytojo brangų laiką, kad jam nereikėtų skersai išilgai vartyti 300 puslapių vadovėlio ieškant ir spėliojant, kur priglausti šie vietos beveik neužimantys adresėliai. Tas pat ir kalbant apie privalomą terminų žodynelį. Pavardčius jį akis užkliūva už tokių, rodos, visiems suprantamų žodžių kaip *hyperbole*, *metaphor*, *polyglot*. Bet tai tikrai terminai ir galbūt kas nors jų ieškos. O štai kas yra *msericord*, be šio žodynelio vargu

ar pavyks išsiaiškinti, nepadės ir tarptautinių žodžių žodynai; pasirodo, tai viduramžių bažnyčiose naudotos raizininiais puoštos medinės pertvaros choro dainininkams atskirti. Pagalvota apie visus skaitytojus – tiek mokslininkus, studentus, tiek plačiąją visuomenę. Vadovėlio vertę labai padidina autoriaus sudarytos (nors leidykla to ir nereikalavo) rodyklės – pavardžių, dalykinė, patarlių atraminių žodžių.

Laikai šią knygą rankose ir sunku ją užvertus padėti į šalį. Taip sklandžiai, rodos, be jokių pastangų ji parašyta. Kiekviename puslapyje jauti didžiulę W. Miederio meilę patarlėms ir skaitytojams, su kuriais jis geranoriškai dalijasi milžinišku savo žinių bagažu. Vadovėlis parašytas tikro meistro – meistro, kurį darbas giria.

Giedrė Bufiėnė

Anglų užkalbėjimai: nuo tipologijos sudarymo iki varijavimo tyrimų

Jonathano Roperio knyga „Anglų užkalbėjimai“* pretenduoja į fundamentalų veikalą, nagrinėjantį ir apibendrinantį anglų užkalbėjimų tradiciją. Tokio veikalo poreikis iš tiesų buvo opus, nes iki šios knygos sunku buvo įsivaizduoti anglų užkalbėjimų fondą, kuris pavieniais variantais ir nedidelėmis kolekcijomis buvo išblaškytas po viduramžių istorikų bei folkloristų straipsnius. J. Roperio knyga svarbi tuo, kad joje susiję į vieną vietą du iki šiol beveik nesusisiekiantys indai – viduramžių rankraštinių paveldo tekstai ir XIX–XX a. folkloristų užrašyti užkalbėjimai. Studijoje nagrinėjama per ištisą tūkstantmetį dokumentuota anglų užkalbėjimų tradicija, pradedant X a. anglosaksų užkalbėjimais ir baigiant XX a. viduriu bei pavieniais XX a. pabaigos tekstais, užrašytais paties mokslininko anglų diasporoje Šiaurės Amerikoje.

* Jonathan Roper. *English Verbal Charms: FF Communications*, 288, Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia / Academia Scientiarum Fenica, 2005. – 241 p.

Įvadinėje dalyje aptariama užkalbėjimų tyrimo istorija, pristatomos ir įvertinamos reikšmingiausios publikacijos bei analizuojami trys chronologiniai laikotarpiai – senasis, vidurinis ir modernusis. Autorius pažymi, kad daugiausia tyrinėtojų dėmesio susilaukė kaip tik senieji, X a. anglosaksų magijos tekstai. Tuo tarpu paties J. Roperio knyga anglų užkalbėjimų tyrimų kontekste išsiskiria kaip folkloristinis tyrimas, kurio pagrindiniai svarstomi klausimai remiasi pamatinėmis folkloristikos kategorijomis: užkalbėjimų korpusas, tipologija, varijavimas. Šiems klausimams ir skirtos trys svarbiausios knygos dalys.

Pirmojoje, „Duomenų bazės faktai“, aptariamas anglų užkalbėjimų korpusas, susidedantis iš 523 tekstų. Kadangi angliai neturi centrinio folkloro archyvo, tik nedidelė tekstų dalis yra skelbiama iš rankraščių (Londono universitetinio koledžo archyvo), o visa kita medžiaga sutelkta iš viduramžių istorikų bei anglosaksų tyrinėtojų veikalų, XVII–XVIII a. literatūros bei XIX–XX a. folkloro leidinių. Užkalbėjimų korpuso ty-